خوێندنەوەیەکی سەرەتایی
بۆ دوو تەوەری مارکسیزم

فوئاد سـدیق

مارکسیزم زیاتر لەیەک سەدەیە، زمانی ملیۆنان مرۆڤ بووە، تا بتوانن لەو رێگایەوە هیواو ئامانجەکانی خۆیان بۆ دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی یەکسان رابگەیەنن..

ماک لیلان

سەدەیەک زیاترە، جۆرە بۆچوونێکی وەها هاتۆتە ئاراوە، کە گوایا مارکسیزم لە قەیراندایە، دیارترینی ئەو کەسانەی دەیانویست مارکسیزم لە رەوتە شۆڕشگێڕییەکەی لابدەن، ئەوکات (برنشتاین) بوو، هەر لەو کاتەدا دیارترین کەڵە رەخنەگرو تیۆریستی مارکسی (پلیخانۆف) بەتوندی رووبەڕووی برنشتاین بووەوەو (هێشتا لینین ناوبانگی دەرنەکردبوو) بەناخی مارکسیزمدا قووڵ بووەوەو گەشەسەندوتری دەکردو بەناو گەلانیدا بلاودەکردەوە "بڕوانە وتارێکی پلیخانۆف بە ناونیشانی (ـ حول ازمە مزعومە للمارکسیە ـ برنشتاین، کۆنراد شمیث" ناونیشانی محازەرەیەک بوو پلیخانۆف لە ژنێف لە بەهاری ١٨٩٨دا پێشکەشی کرد، دواتریش لە چەند شوێنی دیکە دووبارەی کردەوە".

ئەوکات، واتە لە کۆتایی سەدەی رابردوودا، (مارکسیزم لەقەیراندایە) کە تەوەری یەکەمی ئەم چەند دێڕەمانە، ئەوەندە کاریگەر نەبوو، بەڵکو تەنها لە چوارچێوەی چەند کەسانێکەوە، لێرەو لەوێ خولی دەخوارد، کە لە گەوهەردا نەیارانی مارکسیزم بوون، بەڵام وردە وردە لە ململانێ دژوارەکەی نێونەتەوەیی دووەمدا (مەبەستم ساڵی ١٩١٤یە کە دیارترینیان کاوتکسی بوو) ئەم وشەی (قەیران)ە، تا دەهات زیاتر رەگی دادەکوتا، بەتایبەت دوای مەرگی لینین و ساڵانی حوکمی تاکڕەوی (ستالین) لەناوەڕاستی بیستەکان بەدواوە، تا دەگاتە کێشەی نێوان چین و سۆڤێت، هەروەها سۆڤێت و حزبە شیوعیەکانی رۆژئاوا لە پاش دەستدرێژی کردنە سەر چیکۆسلۆڤاکیاو ئینجا هاتنەئارای (ئۆرو شیوعیەت) لە حەفتاکاندا و دواتریش پێرۆسترۆیکاو گلاسنۆست و رووخانی سیستەمی سۆڤێت و رۆژهەڵاتی ئەوروپا، رەگی ئەم زاراوەیە (مارکسیزم لەقەیراندایە)یان ئەستوورترو قووڵترکردو، هاوکات زەمینەیەکی واشیان رەخساند کە تێکڕای حزبە شیوعیەکانی جیهان کار لەوە ترازا تەنها چەند "مفکر"ێکی مارکسیست لێرەو لەوێ لێی بدوێن.

ئیتر ئەوە چەند ساڵێکە کە باس لە کێشەی مارکسیزم دەکرێ، لای خەڵکێکی کەم نا، زۆر ئاسۆی بەرچاویان لێڵ دەبێت و دەڵێن مارکسیزم لەقەیراندایە. بەڵام ئایا بەراستی مارکسیزم لە قەیراندایە؟! باشە ئەگەر مارکسیزم لەقەیراندایە، ئەدی چۆن میتۆدێکی ئەپستمۆلۆجی (منهج معرفی)یە؟!.

لە راستیدا، قەیران واتە (أزمە)، هەر شتێکیش جا سیستەم بێت، یاخود بیروباوەڕ، یا هەر شتێکی دی، کە وترا گەیشتۆتە ئاستی قەیران، واتە گەیشتۆتە ئاستی بنبەست و رێگایەکی داخراو، ئیتر بۆ چارەسەرکردنی پێویستی بە جێگرەوە (بدیل)ێک هەیە. بۆ نموونە کاتێ باس لە قەیرانی سیستەمی

سەرمایەداری دەکەین، ئەوا بەو مەبەستە لێی دەدوێین کە سەرمایەداری بە ڕەسمی تووشی ڕێگایەکی داخراو یاخود باشتر بڵێین قەیران هاتووە، بۆ دەربازبوونیش لەو قەیرانەی کە تێی کەوتووە، ئەوا گەیشتنە بە ئەلتەرناتیڤەکەی کە سیستەمێکی سۆشیالیستییە (لینین زۆر لەم مەسەلەی ئەلتەرناتیڤە دواوە) جا لەم ڕوانگەیەوە، هەموو قەیرانێک پێویستی بە جێگرەوە (بدیل) هەیە، جا باشە ئەگەر مارکسیزم لە قەیراندابێت، جێگرەوەکەی دەبێت چی بێت؟! کە جێگرەوەیشی بوو، ئەی چۆن میتۆدێکی ئەپستمۆلۆجییە؟!

مارکسیزم لە بنەڕەتداو لە کەلێنی سەرجەم ئەو بەرهەمانەی کە پێشکەش بە گەلانی جیهانی کردوون، هەرگیز بەم مانایە نەبووەو خۆیشیان (مارکس و ئەنگلس) ڕۆژێ لە ڕۆژان نەیانوتووە بەرهەمەکان بریتین لە چەند تیۆرێکی کامڵ و تەواو. ئەمە ئەگەر خوانەخواستە وایان بگوتایە، یاخود وەها بوایە، نەدەبوو باس لە کۆمەڵێک بابەتی بنچینەیی بکەین. بۆ نموونە لەسەردەمی مارکسدا، سەرمایەداری نەگەیشتبووە قۆناغی ئیمپریالیزم، لینین هات (ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناغی سەرمایەدارییە)ی نووسی، بەڵام ئەمڕۆ سەرمایەداری خۆی نوێ دەکاتەوەو (ما بعد الامبریالیە) هەیە (بڕوانە: فوئاد مرسی ـ الرسمألیە تجدد نفسها ـ). ئەمەیە کاری ئەمڕۆی مارکسیستە نوێکان و دەبێت لەژێر ڕووناکی هێڵە گشتیەکانی دامەزرێنەرانی ئەم فەلسەفەیە، داهێنان بکەن. هەروەها لە سەردەمی مارکسدا نەوت نەبوو، بەڵام ئەمڕۆ نەوت کۆڵەگەیەکی بنچینەیی ئابووری سەرجەم وڵاتانی دونیا پێکدەهێنێ، ئێ ناشکرێ نەوت لە فەرهەنگی مارکسیزم دەربهاوێژرێ. خۆ ئەگەر (کۆمۆنەی پاریس)یش ڕووی نەدابوایە، دوور نییە مارکس باسی دەوڵەتی بەم شێوەیە بکردایە، کە کردوویەتی. باشە ئەوکاتە دەکرا دەوڵەت لەفەرهەنگی مارکسیزمدا نەبێت؟! هەرچەندە نە مارکس و نە لینین ئەوەندە بە وردی باسی دەوڵەتیان نەکردووەو، کۆمەڵێک پرسیاریان سەبارەت بە جۆرەکانی دەوڵەت و خۆبەدوورگرتنی دەوڵەت و حزب و .. هتد بۆ بەجێهێشتووین (ئەمەیان باسێکی دیکەی سەر بەخۆیە).

ئیتر لەم ڕوانگەی سەرەوە بوو، لینین دەیوت (مارکس نەخشەکەی داڕشت)، واتە مارکس هێڵە گشتییەکانی سەبارەت بە یاساکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بۆمان دانا، لە کتێبە هەرە بەناوبانگەکەشیدا (سەرمایە) مارکس لەو یاسایانە دەکۆڵێتەوە کە سیستەمێکی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری بەڕێوەدەبەن و، ئەو ناکۆکیانە دەخاتەڕوو کە ئەم ڕژێمە لە ناوەوە دەڕزێنن و بۆگەنی کردوون و هاوکات چارەنووسی هەرەسهێنانەکەشی لێکداوەتەوەو خستویەتیەڕوو.

لێرەدا دەگەینە خاڵێکی گرنگ، چ مارکس و چ ئەنگلس و چ لینین، چ سەرجەم (منظر)ە مارکسیستەکانیش، تا ئێستا نەهاتوون وتبیان ئەمەی پێشکەشمان کردوون، فەلسەفەیەکی کامڵ و تەواوە، (ئەمە ئەگەر وابوایە دەبوو بانگەشەی کۆتایی هاتنی مێژوویان ڕابگەیاندایە)، بەڵکو مارکس و ئەنگلس کۆمەڵێک بەرهەمی تۆکمەو پتەوی بنەما تیۆرییەکانیان بۆ بەجێهێشتین، واتە بناغەیەکی پتەویان بۆ داناین، هەرچی (منظر)ە مارکسیستەکانیشە تەواو تیۆرەکانیان لێکدانەوەیەکی واقیعبینانەی ئەو سەردەمەیە، کە تیۆریەکەیان تیا داناوە.

ئیتر لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ژیان، تیۆرەکانیش پێویستیان بە بۆچوونی دیکەوە هەبوو کە پڕ بە پڕی گۆڕانکاریەکان بێت. ئا لەبەر ئەمە دامەزرێنەرانی ئەم ڕێبازەش، دژی ئەوە بوونە پێیان بوترێ ئێوە فەلسەفەیەکی کامڵ و تەواو و بێ کەموکوڕیتان پێشکەش بە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی کردووە. هەر دەشبێت دژی ئەم تەرزە بۆچوونانەبن، چونکە ئەگەر بهاتباو دامەزراێنەرانی ئەم فەلسەفەیە بەشێوەیەکی (کامڵ) و بێ کەموکوڕی تیۆرەکانیان بۆ بەجێهێشتباین، ئەمە لە دیدوبۆچوونی مەتریالیستێکەوە، کامڵبوونی تیۆرێک بێ کەموکوڕی چی دەگەیەنێت؟! بەڵکو هەموو فەلسەفەکانیان لەناو قووڵایی واقیعی ژیاندا هەڵهێنجاندووە، واقیعش هەمیشە لەگۆڕان و پەرەسەندندایە، بۆیە لێرەوە داهێنان لە مارکسیزمدا خۆی دەردەخات و بەپێی گۆڕانی ژیانەکە، ئەبێ تیۆرێکی گونجاویشی بۆ دابنێی. وابزانم هەر ئەمەش بوو وای لە لینین کردبوو بڵێت (ژیان سەوزەو تیۆر خۆڵەمێشییە).

لێرەوە بەپێی ئەو ڕووناکیانەی سەرەوە، مارکسیزم قەیران نییە، بەڵکو کێشەیە، ئەم کێشەیەش هەر

لەناو هەناو و مندالّدانی خودی بۆچوونەکانی مارکس و ئەنگلس دا گەرای داناوە، بۆ نموونە مارکس لەسەرەتاوە، وای بۆ دەچوو کە کۆمەڵگای مرۆڤایەتیی راستەوخۆ بە قۆناغی کۆیلایەتییەوە دەست پێ دەکات، بەڵام ئەنگلس هەر زوو ئاماژەی بەوەکرد کە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بەر لەوەی گەیشتبێتە قۆناغی کۆیلایەتی، ئەوا بە قۆناغێکی تردا تێپەڕبووە، کە پێی دەوترێ کۆمۆنەی سەرەتایی (مشاعیە بدائیە)و، کۆمەڵگای مرۆڤایەتی دوور لە ژیانێکی چەوساندنەوە ژیاوە، واتە کۆمەڵگایەکی یەکسان بووە، بەڵام رەمەکی (عفوی) و نا شارستانی. بەڵام دوای ئەوەی کار دابەشکراوە، ئیتر قۆناغی کۆیلایەتی دەستی پێکردووە، کە پڕ بووە لە چەوساندنەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤەوە. ئەم بۆچوونەی ئەنگلس دەستبەجێ لەلایەن مارکسەوە دانی پێدانراو باوەڕی پێ هێنا. هەروەها سەبارەت بە شێوەی رزگارکردنی کرێکارانی ئیرلەندا لەئینگلتەرا، مارکس لە سەرەتاوە بۆچوونێکی هەبوو، دواتر بۆچوونێکی راستترو گونجاوتری وەرگرت، ئەمە جگە لەوەی کێشەی مارکسیزم و شێوەی گرێدانی بەکێشەی نەتەوەیی لەدوای مەرگی مارکس و ئەنگلس، تا ئێستاش کێشەیەکەو شوێن لێکۆڵینەوەیە لەناو حزبە شیوعیەکانی جیهان و، یەکێک لە هۆکارەکانی سەرهەڵدانی پێریسترۆیکاش ئەم خاڵەی تێدا بەرجەستە بوو بوو...

هەموو ئەمانە وامان لێ دەکات مارکسیزم بەچاوێکی نوێ و بە گیانێکی تازە بخوێنینەوەو هەمیشە دەبێت ئەو بۆچوونانە پووچەڵ بکەینەوە، کە دەڵێت نابێ دەستکاری بۆچوونەکانی هیچ کام لە کلاسیکە مارکسیستەکان بکرێن. ئەمە ئەگەر وابێت هەموو بەرهەمەکانی مارکس و ئەنگلس و لینین دەبن بە کتێبێکی ئاسمانی، کە بێ شک ئەمڕۆ بەشێک لەبۆچوونەکانیان، یان ژیان رەتی کردۆتەوە، یاخود پێویستیان بە خستنە سەر هەیەو شتی نوێتر بەخۆوە دەگرێت. بەڵام بە هیچ شێوەیەک، نابێ ئەوەش لەیاد بکەین کە ئەو هێڵە گشتیانەی مارکسیزم بۆمانی بەجێ هێشتووە، تا ئەمڕۆش لەجاران زێترو پڕ بایەخترو راست و دروستترە.

تەوەری دووەمان، پێوەندە بە مارکسیزم و شۆڕشەوە. ئایا مارکسیزم شۆڕشە، هەر لەو مێژووە دوورو درێژەی کە هەوەڵجار ئاماژەم بۆکرد، کاتێ باس لە قەیرانی مارکسیزم دەکرا، هەموو هەوڵێکیان بۆ ئەوە بوو کە مارکسیزم لە رەوتە شۆڕشگێڕییەکەی لابدەن و پینەوپەڕۆ (اصلاح)ێک لە مارکسیزم دا بەرجەستە بکەن، کە برنشتاین و کاوتسکی و هایندمان و .. .. هتد، بوون کە بەدامەزرێنەری رێبازی سۆسیال دیموکرات ناسران، بەتایبەت کاوتسکی و برنشتاین، ئەم فەلسەفەیەش لەگەڵ سستمی سەرمایەداری خۆی گونجاندووەو تەواو لەگەڵ بنچینەو بنەماکانی میتۆدی مارکسیزم ناکۆکە (بڕوانە لینین ـ الانتهازیە و افلاس الاممیە الثانیە). چونکە سۆسیال دیموکرات، بە راشکاوی هەوڵی داوەو دەیدات، سسیتەمی سەرمایەداری بپارێزێ و بە گوێرەی تواناش بەرەو باشتری ببات، نەک بیڕوخێنێ!. ئەو بەرەو باشتربردنەشیان لەرێگای ئیسلاحات و دیموکراسی ئاشتی (الاصلاحیە و الدیمقراطیە السلمیە) و باوەڕنەمان بە دیکتاتۆری پرۆلیتاریاو .. هتد، بەگوڕهاتنە پێشەوەو، لە رووی بەرگریکردن لە نیشتمانیشەوە، بۆچوونێکی نەک هەر بۆرژوازیانەیە، بەڵکو شۆڤینستانەشیان پیشان داو پیادەشیان کرد، کە سەرەتای ئەم هەڵوێست وەرگرتنە لەلایەن (هایندمان)ەوە ئاماژەی بۆکراو، پاشانیش لەگەڵ کاوتسکی و غیدو .. هتد پێڕەو و پیادەیان دەکرد.

سۆسیال دیموکرات لەبەرنامەو رێبازیاندا، باسی ئازادی و دیموکراسی و دەربڕینی بیروڕای جیاواز لەیەکتری دەکات و لە پرۆسەی جێبەجێکردنی بەرنامەشیدا، بە کردەوە هەنگاوی بۆ هاویشتووە، دژی شەڕو شۆڕو دەیەوێ خۆی لە قەیرانی بێکاری رزگار بکات و هەونگاویشی بۆ ناوە. بەڵام سۆسیال دیموکرات لەبەر ئەوەی لەگەڵ سەرمایەداری ژیانێکی هاوبەشی هەیە، واتا لەڕووی ئامانجیانەوە هاوبەشن، بەهیچ شێوەیەک باسی گۆڕانێکی ریشەیی لە سیستەمی سەرمایەداری ناکات، بەڵکو تەنها دەیەوێ ئەو قەیرانەی رووبەڕووی جیهانی سەرمایەداری پیشەسازی دەبێتەوە، کە پێوەندی بە ژێرخانی کۆمەڵی سەرمایەداری پیشەسازییە، نوێ بکەنەوە. واتە تەنها بەرەو باشتری ببەن. ئا لەبەر ئەوە، ناکرێ سۆسیالیزم بە مانا

زانستیەکەی کە بنەبڕکردنی هەموو جۆرە چەوساندنەوەیەکی کۆمەڵایەتییە، لەگەڵ سۆسیال دیموکرات تێکەڵ بکرێ، کە جەوهەرەکەی ئیسلاحات و پاراستنی سیستەمی سەرمایەدارییە. بەتایبەت لەم ساڵانەی دوایی ئەو وڵاتانەی کە سۆسیال دیموکرات تیایاندا فەرمانڕەوایە، وەکو حزبێکی نەتەوەیی و دوور لە هەموو بۆچوونێکی مارکسیزمانە تەماشاو پیادە دەکرێ و سۆسیالیزم و مارکسیزمیان تەواو لەخۆ داماڵیوە. جاری وا هەبووە، سۆسیال دیموکرات لە پیادەکردنی سیاسەتی تاکتیکدا پێچەوانەی هەموو بۆچوونێکی رابردووی خۆی بووەتەوە. واتە لەخەباتی سیاسی رۆژانەیدا، بەردەوام خۆی دەگۆڕێت، جا نەخاسمە کاتێ رووبەڕووی هەندێ کاتی ـ حساس ـ دەبێتەوە. بۆ نموونە لەکاتی هەڵبژاردندا، جاری وا هەیە لەکاتی هەڵبژاردندا لەگەڵ ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستی رێک دەکەوێت و پشت لە هەموو بۆچوونێکی پێشکەوتنخوازانە دەکات.

لێرەوە دەگەڕێینەوە سەر مارکسیزم و شۆڕشەوە، رێبازی مارکسیزم لەناو هەناوی کۆمەڵگایەکی سەرمایەداری (کە پڕە لە چەوساندنەوەو بەربەست) سەری هەڵداوە، سەرهەڵدانەوەکەشی لێکدانەوەی واقیع بوو، واقیعێکی ئاوەژووی پڕ لە چەوساندنەوە، بۆ گۆڕینی بۆ واقیعێکی ئاسوودەو بێ چەوساندنەوە. هەڵبەت گەیشتنیش بە واقیعی دووەم، پێویستی بە گۆڕانکارییەکی ریشەیی لەژیانی کۆمەڵایەتی ئەو کۆمەڵگایەدا هەیە، کە بێ سێ و دوو ئەنجامدانی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتییە، وا بزانم هەر ئەوە بوو مارکس دەیوت (ئێستا باس لە گۆڕینی جیهانە) یاخود لە ئایدیۆلۆژیای ئەڵمانیدا دەیووسێ (بەلای ئێمەوە، کۆمۆنیزم بارودۆخێک نییە کە دەبێ دابمەزرێت، ئامانجێکیش نییە کە واقیع دەبێ پێڕەوی بکات. ئێمە ئەو بزووتنەوە واقیعییە بە کۆمۆنیزم دەزانین، کە ئەم کارەی ئەمڕۆ لەئارادایە، ژێرەو ژووربکات. زەمینەو هەلومەرجی ئەم بزووتنەوەیەش لە پێشنیارەکانی ئەمڕۆدا پێک دێت).

لێرەوە، ئەنجامدانی ئەم شیکردنەوەی واقیعە، بێ چەندو چوون لەروانگەی چینی کرێکارەوە دەبێت، کە لەبەرپابوونی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتیدا بەرجەستە دەبێت، ئەم شۆڕشەش جگە لە لەباربوونی هەلومەرجی مادییەوە، هۆشیاری سیاسیشی دەوێت. مەبەست لەم هۆشیارییە سیاسیەش گەیشتنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتییە بە کۆمەڵگایەکی ئازادی دوور لە هەموو جۆرە چەوساندنەوەیەک بێگومان ئەمەش هەر تەنها بەو کەسانە ناکرێ کە لە ریزی حزبێکی شیوعی دان، بەڵکو ئەم هۆشیاریە، ئەو مەبەستەش دەگرێتەوە کە چینی کرێکار خۆی لەرێکخراوە سیاسیاکاندا رێکبخات و خەڵکی دەرەوەی ئەم چینەش لە ئامێزی خۆی بگرێت، یا هەر هیچ نەبێت ببن بە هاوپەیمانی ئەو چینە کە چینی کرێکارە. وابزانم هەر لەبەر ئەمەش بوو، لینین دەیوت دروستکردنی حزب (پێویستی بەشتێکە لە دەرەوەی خۆیدا). هاوکات مارکسیزم ئەپستمۆلۆجیاشە، ئەگەر وانەبووایە وەک هەر ئاین و مەزهەبێک سەیر دەکرا، بەڵام با بخوێنی ئازیز درێژەی ئەم باسە بۆ دەرفەتێکی تر بێت.